

Под редакцией О. Шпараги, А. Смоленчука

БЕЛАРУСЬ В ЕВРОПЕЙСКОМ КОНТЕКСТЕ: актуальные дискуссии о нациостроительстве

БЕЛАРУСЬ У ЕЎРАПЕЙСКИМ КАНТЭКСЦЕ: актуальныя дыскусіі пра нацыябудаўніцтва

Вильнюс

ЕГУ

2014

ISBN 978-9955-773-68-9 (online)

УДК 316.4:323.1(476)

ББК 66.5(4Бел)

Б43

Серия «Европейские исследования» основана в 2011 г.

Основатель серии *А. Адамянц*

Под редакцией *О. Шпараги, А. Смоленчука*

Редколлегия:

Т. Шитцова, О. Шпарага, А. Роленок

Б43 **Беларусь в европейском контексте : актуальные дискуссии о**
нациостроительстве. – Вильнюс : ЕГУ, 2014. – 195 с.

ISBN 978-9955-773-68-9 (online)

В сборнике собраны тексты участников Летней школы для молодых исследователей и преподавателей в сфере гуманитарных и социальных наук на тему «Беларусь в европейском контексте: актуальные дискуссии о нациостроительстве», которая была организована ЕГУ в Кернаве (Литва) в 2010 году. Нациостроительство рассматривается в нем сквозь призму анализа столкновения различных исторических и интеллектуальных дискурсов, способов конструирования коллективных идентичностей и их репрезентаций, а также властных и медийных стратегий, имеющих свое влияние на общество, образование и культурные процессы в Беларуси. Книга объединяет тексты молодых философов, историков, политологов, культурологов и теоретиков медиа, живущих и работающих в Беларуси и за ее пределами. Открывают книгу текст белорусского философа Валентина Акудовича, представленный им на школе в виде доклада.

УДК 316.4:323.1(476)

ББК 66.5(4Бел)

ISBN 978-9955-773-68-9 (online)

© ЕГУ, 2014

© Коллектив авторов, 2014

СОДЕРЖАНИЕ

Введение	5
-----------------------	---

Валянцін Акудовіч

Нацыянальны канон: партытура для рэквіўма	8
---	---

История и власть

Аляксей Ластоўскі

Улада і стварэнне гісторыі ў Беларусі: нататкі да канцэптуалізацыі	21
---	----

Іван Новік

Перапіс як крыніца даследаванняў нацыянальнай палітыкі і нацыянальнай ідэнтычнасці	29
---	----

Современность и идеология

Вольга Давыдзік

Вобразы сучаснасці ў свеце глабалізацыі	42
---	----

Татьяна Островская

Идеология белорусского государства как образовательный проект	53
---	----

Юлія Сальнікава

Сацыяльнае канструяванне рэальнасці ў беларускім афіцыйным дыскурсе	60
--	----

Солвита Дениса-Лиеннице

“Линия Лукашенко” – официальные дискурсивные стратегии Великой Отечественной войны	71
---	----

Способы конструирования идентичностей: между историей и политикой

Андрэй Ціхаміраў

“Заходнеруская ідэя” як даследчыцкая праблема: ці была яна альтэрнатывай для беларускай ідэі?	89
--	----

Дзмітры Кузьма

Выкарыстанне тэрміну “сепаратызм” М. Каяловічам	105
---	-----

<i>Аляксей Дзермант</i>	
Як можна быць літвінам у Беларусі?	112

<i>Ганна Васілевіч</i>	
Аўтарытарызм супраць дэмакратыі ў Беларусі: ці нацыянальная ідэнтычнасць мае значэнне?	142

Діаспора, меньшинства, Другие

<i>Наталья Палеева</i>	
Образ “малороса” как “Другого” в русской периодической печати и учебниках по русской и зарубежной истории второй половины XIX – начала XX века.....	151

<i>Андрэй Буча</i>	
Беларусы ў Чэхаславакіі (1921–1938 гг.): грамадска-палітычная і культурна-асветніцкая дзейнасць дыяспары.....	170

<i>Кірыл Касцянян</i>	
Лёс ізаляваных меншасцяў: Лужыца – Падляшша	184

БЕЛАРУСЫ Ў ЧЭХАСЛАВАКІІ (1921–1938 гг.): ГРАМАДСКА-ПАЛІТЫЧНАЯ І КУЛЬТУРНА- АСВЕТНІЦКАЯ ДЗЕЙНАСЦЬ ДЫЯСПАРЫ

Андрэй Буча

Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт, кандыдат гістарычных навук,
выкладчык кафедры гісторыі паўднёвых і заходніх славян.
Сфера навуковых інтарэсаў: беларускае замежжа ў міжваенны перыяд

Міжваенны перыяд уяўляе сабой ясна новы этап у гісторыі беларускай дыяспары. У гэты час за мяжой з’яўляюцца першыя беларускія нацыянальныя арганізацыі, адбываецца згуртаванне беларускага насельніцтва на чужыне вакол ідэі беларускай дзяржаўнасці. Менавіта Чэхаславакія стала краінай, дзе была сканцэнтравана найбольшая колькасць прадстаўнікоў беларускай палітычнай эміграцыі, а вышэйазначаныя працэсы праходзілі больш актыўна і інтэнсіўна, чым у іншых беларускіх асяродках у свеце.

Шляхі фарміравання і ўмовы існавання беларускай дыяспары

Існаванне значнай беларускай калоніі ў Чэхаславацкай рэспубліцы (ЧСР) стала магчымым, у першую чаргу, дзякуючы адмысловай палітыцы кіруючых колаў гэтай краіны ў адносінах да эміграцыі з былой Расійскай імперыі, якая атрымала назву “руская акцыя”.

Сутнасць дадзенай праграмы заключалася ў наступным: падтрымка дэмакратычных сіл (найперш эсэраў) у асяроддзі эміграцыі; стварэнне ў Празе “рускага Оксфарда” (заахвочванне акадэмічнай, вучэбнай, даследчай і педагогічнай дзейнасці); шматнацыянальнасць акцыі (падтрымка, акрамя рускай эміграцыі, таксама ўкраінскай, беларускай, казацкай, каўказскай); сацыяльная аднароднасць акцыі (абапіралася пераважна на інтэлігенцыю і сельскі элемент). Сярод асноўных матываў, якія абумовілі пачатак акцыі, было перакананне ў тым, што гуманітарная дапамога сёння можа стаць выгодным палітычным капіталам у будучым.

На фінансаванне “рускай акцыі”, якая праводзілася пачынаючы з 1921 г. і да канца існавання Першай рэспублікі ў Чэхаславакіі (1938 г.), выдаткоўваліся значныя сродкі. Для параўнання адзначым, што ў 1921–1932 гг. толькі на патрэбы адукацыі эмігранцкай мо-

ладзі ў ЧСР было выдзелена 120 млн швейцарскіх франкаў, тады як у Югаславіі – 23 млн, а ў Францыі – 21,5 млн¹. Праўда, у 1927 г. Міністэрствам замежных спраў ЧСР быў распрацаваны план паступовага скарачэння “рускай акцыі”, а з пачатку 1930-х гг. у сувязі з наступствамі сусветнага эканамічнага крызісу фінансаванне было зведзена да мінімуму. Пасля юрыдычнага прызнання Чэхаславакіяй Савецкага Саюза ў 1935 г. усялякая падтрымка эміграцыі з абшараў былой Расійскай імперыі была афіцыйна спынена². Тым не менш чэхаславацкія ўлады не прыпынілі дзейнасць розных эмігранцкіх устаноў і таварыстваў, а некаторыя з іх працягвалі атрымоўваць падтрымку (праўда вельмі абмежаваную).

Эмігранты з былой Расійскай імперыі былі падзелены на дзве групы: рускую і ўкраінскую. Беларусы былі аднесены да другой групы і атрымлівалі фінансавыя датацыі, а таксама стыпендыі праз украінскія арганізацыі – Украінскі грамадскі камітэт (УГК) і Чэшска-ўкраінскі камітэт дапамогі ўкраінскім і беларускім студэнтам (ЧУК). Усяго каля 150 беларусаў атрымалі стыпендыі (г.зв. “беларускія стыпендыі”). Да таго ж, па звестках беларускай эсэргі П. Бадуновай, прыблізна 400 беларусаў навучаліся на стыпендыі расійскіх эмігранцкіх арганізацый³. Такім чынам, беларуская калонія ў Чэхаславакіі налічвала прыкладна 550 чалавек. Аднак неабходна ўдакладніць тое, што беларусы, зарэгістраваныя ў расійскіх арганізацыях, былі заангажаваныя ў грамадска-паалітычнае жыццё расійскай дыяспары і толькі час ад часу прымалі ўдзел у беларускіх культурна-асветніцкіх мерапрыемствах.

Беларуская калонія была сканцэнтравана пераважна ў Празе. Хаця нашы суайчыннікі пражывалі таксама і ў іншых гарадах Чэхаславакіі (напрыклад, Брно, Пшыбрам, Падэбрады).

Асноўная маса беларусаў трапіла ў Чэхаславакію ў першай палове 1920-х гг., калі фінансаванне ў межах “рускай акцыі” было найлепшым. Пасля беларуская калонія паступова скарачалася ў сувязі з ад’ездам спецыялістаў, якія атрымалі вышэйшую адукацыю. Тым не менш многія беларусы пасля заканчэння вучобы засталіся ў Чэхаславакіі на пастаяннае жыхарства. У 1930-я гг. беларуская дыяспара зменшылася ў некалькі разоў у параўнанні з папярэднім дзесяцігоддзем. Масавага папаўнення дыяспары больш не было.

¹ Чмарава, М.І. Шляхі ўзаемнага пазнання. Беларуская літаратура ў Чэхаславакіі ў 1920–1945 гг. Магілёў, 2004. С. 8.

² Сладек, З. Русская эмиграция в Чехословакии: развитие “Русской акции” // Славяноведение. 1993. № 4. С. 37.

³ Архівы Беларускай Народнай Рэспублікі / уклад., падрыхт. тэксту, уступ. арт., камент., пер., паказ. С. Шупы. Нью-Ёрк–Вільня–Менск–Прага, 1998. Т. 1, кн. 2. С. 1493 (далей – Архівы БНР).

Больш за 90% сяброў беларускай калоніі былі студэнтамі, якія атрымывалі стыпендыі праз украінскія арганізацыі. Гэта былі ў асноўным ураджэнцы Віленшчыны і Гродзеншчыны, якія ва ўмовах палітычнага рэжыму II Рэчы Паспалітай не маглі атрымаць на радзіме вышэйшую адукацыю і накіроўваліся на навучанне ў Чэхаславакію Таварыствам беларускай школы ў Вільні (ТБШ) і ўрадам Беларускай Народнай Рэспублікі (БНР) у Коўне.

Аналіз пададзеных заяваў на стыпендыі дазваляе зрабіць выснову, што на вучобу ў ЧСР адпраўляліся пераважна былыя навучэнцы Віленскай, Навагрудскай і Нясвіжскай беларускіх гімназій. Узрост будучых студэнтаў вагаўся ад 18 да 35 гадоў, але абсалютную большасць складалі юнакі і дзяўчаты ва ўзросце ад 18 да 21 года⁴. Яны паходзілі пераважна з сялянскіх сем'яў. У канфесійным плане каталікоў і праваслаўных было прыблізна пароўну. Пэўная частка беларускай моладзі (не больш 20 чалавек), якая ехала на навучанне ў Чэхаславакію, паходзіла з Латвіі (адпраўляліся праз беларускі аддзел Міністэрства асветы Латвіі).

Беларускія студэнты не вызначаліся ўстойлівай палітычнай пазіцыяй, што было абумоўлена ўзростам, але ў пераважнай большасці ўсведамлялі свае беларускія карані. Больш таго, кожны, хто накіроўваўся на навучанне ТБШ (большасць беларусаў, якія вучыліся ў ЧСР), павінен быў падпісаць паперу, згодна з якой па сканчэнні адукацыі абавязваўся вярнуцца працаваць на бацькаўшчыну і выдаць кнігу па спецыяльнасці на роднай мове⁵. Але, як паказала будучыня, не кожны выканаў свае абавязацельствы.

Прававы статус беларусаў, якія былі зарэгістраваны ў расійскіх эмігранцкіх арганізацыях, быў такі самы, як і рускіх эмігрантаў. Яны атрымлівалі пасведчанні ("пруказы"), а пры выездзе з краіны, як і іншыя грамадзяне ЧСР, – "цэстоўні пас". З 1930 г., згодна распараджэнню МЗС ЧСР, эмігранты павінны былі замяніць "пруказы" нансэнаўскімі пашпартамі (міжнароднае часовае пасведчанне асобы для выхадцаў з былой Расійскай імперыі), якія па сваёй прававой вартасці былі ніжэй тых дакументаў, якімі эмігранты ў ЧСР карысталіся раней⁶.

⁴ Нацыянальны архіў Рэспублікі Беларусь (далей – НАРБ). Ф. 883 (Таварыства беларускай школы). Воп. 1. Спр. 22 (Заявы студэнтаў аб выплаце ім стыпендыі ў пражскіх навучальных установах і дакументы аб адукацыі, 1922 г.), арк. 14; НАРБ. Ф. 883. Воп. 1. Спр. 31 (Заявы студэнтаў аб выплаце стыпендыі ў Пражскім універсітэце, 1922–1923 гг.), арк. 1.

⁵ НАРБ. Ф. 883. Воп. 1. Спр. 32 (Абавязацельствы студэнтаў Пражскага ўніверсітэта аб вяртанні на працу ў Беларусь, 1922–1923 гг.).

⁶ Серапионова, Е.П. Российская эмиграция в Чехословацкой республике (20–30-е годы). М., 1995. С. 40.

Частка беларускіх стыпендыятаў знаходзіліся ў ЧСР у якасці бежанцаў (нелегальна трапілі ў краіну, бо праследаваліся ў Заходняй Беларусі польскімі ўладамі) і атрымлівалі “пруказы”, але большая частка не мела эмігранцкага статусу. Гэтыя беларускія студэнты знаходзіліся ў Чэхаславакіі як латышскія і польскія падданыя.

Некаторыя беларусы, ужо знаходзячыся ў ЧСР, рэгістраваліся пры прадстаўніцтве СССР і афармлялі савецкае грамадзянства.

Першапачаткова арганізацыяй прыезду беларусаў у Чэхаславакію, складаннем і зацвярджэннем спісаў, дапамогай у атрымманні візы, уладкаваннем прыехаўшых у ўніверсітэты займаўся М. Вяршынін, які з’яўляўся афіцыйным прадстаўніком урада БНР у Чэхаславакіі. Па яго ініцыятыве ў канцы 1920 г. была створана ў Празе Беларуская грамада (праіснавала да 1925 г.). Яна прадстаўляла сабой апалітычную грамадскую арганізацыю, у функцыі якой уваходзіў адбор прэтэндэнтаў на стыпендыі, улік беларусаў у Чэхаславакіі, каардынацыя дзейнасці дыяспары, атрыманне субсідый і інш. У канцы 1921 г. пры Беларускай грамадзе была арганізавана Студэнцкая секцыя, меркаванні кіраўніцтва якой улічваліся пры вырашэнні важных студэнцкіх пытанняў⁷. З другой паловы 1921 г. дзейнасць Беларускай грамады актывізавалася ў сувязі з прыездам у Прагу першай групы беларускіх студэнтаў.

Матэрыяльнае становішча беларускай дыяспары было незайздросным. Стыпендыі на жыццё, звычайна, не хапала, таму студэнты мусілі падпрацоўваць, што негатыўна ўплывала на навучальны працэс. Пэўная частка беларусаў увогуле не атрымлівала стыпендыі (“студэнты-недапамагоўцы”). Іх становішча было найгоршым. Але беларуская калонія час ад часу арганізоўвала збор грашовых сродкаў для гэтай групы студэнтаў.

Тыя, хто заставаўся ў Чэхаславакіі пасля атрымання дыпламу, уладкоўваліся на працу, якую, праўда, было складана знайсці. Прасцей было спецыялістам з тэхнічнай і медыцынскай адукацыяй. Цяжэй прыходзілася гуманітарыям. Т. Грыб, напрыклад, мусіў пастаянна шукаць розныя падпрацоўкі. Былі сярод беларусаў і тыя, каму пашчасціла арганізаваць уласную справу (напрыклад, прадпрымальнік В. Русак).

Палітычныя накірункі і ідэйныя плыні

Беларусы ў Чэхаславакіі не былі аб’яднаны вакол адной ідэалагічнай платформы. Яны стваралі розныя грамадска-палітычныя арганізацыі. Дадзеная сітуацыя была абумоўлена спецыфічнай са-

⁷ Жыццё беларускага студэнцтва ў Празе // Савецкая Беларусь. 1923. № 141. С. 5.

цыяльнай структурай беларускай дыяспары, ліберальнымі ўмовамі існавання і не ўмешваннем чэшскіх улад ва ўнутранае жыццё эмігрантаў, а таксама той увагай, якую пражскаму асяродку надавалі лідэры беларускага нацыянальнага руху, а таксама кіраўніцтва БССР.

Ідэалагічна беларуская калонія ў Чэхаславакіі была падзелена на дзве групы: прыхільнікаў левасацыялістычнай і камуністычнай ідэалогіі і ліберальна-дэмакратычных поглядаў.

Першымі арганізаваліся ў Празе студэнты з левасацыялістычнымі і камуністычнымі поглядамі, якія стварылі ў лютым 1922 г. Беларускі студэнцкі гурток імя Ф. Скарыны⁸. Лідэрамі гэтага аб'яднання былі І. Дварчанін, П. Цвяткоў, К. Бабровіч. У 1923 г. дзейнасць гуртка перамясцілася ў Падэбрады. А тыя сябры гуртка, якія засталіся ў Празе, ініцыявалі стварэнне Аб'яднання беларускага паступовага студэнцтва (АБПС). Дадзеная арганізацыя з'яўлялася хутчэй дэмакратычнай платформай левых сіл, а не маналітнай структурай. Большасць у АБПС належала прыхільнікам левасацыялістычнай ідэалогіі, якія выступалі ў падтрымку ковенскага ўрада БНР. Акрамя таго ў арганізацыю ўваходзіла група беларускіх эсэраў на чале з Т. Грыбам, Я. Мамонькай і П. Бадунвай, а таксама беларускія марксісты (П. Цвяткоў, К. Бабровіч). АБПС праіснавала да канца 1924 г. Лідэрамі дадзенага аб'яднання былі Т. Грыб, І. Дварчанін, В. Грышкевіч, В. Русак, К. Бабровіч, У. Жылка.

Цікава, што Т. Грыб, акрамя актыўнага ўдзелу ў АБПС, ініцыяваў стварэнне ў 1923 г. у Празе Замежнага бюро ЦК БПС-Р⁹. Бюро, якое налічвала 5–7 сяброў, з'яўлялася альтэрнатывай ковенскаму цэнтру эсэраў. Актыўнай грамадска-палітычнай дзейнасці ў асяроддзі беларускай эміграцыі ў Чэхаславакіі яно не праводзіла.

Беларусы з правымі поглядамі гуртаваліся вакол Беларускага сялянскага саюза ў Празе (БСС), які быў створаны восенню 1922 г. па ініцыятыве Я. Станкевіча¹⁰. Дадзеная арганізацыя аб'ядноўвала ў сваіх шэрагах прыхільнікаў цэнтрысцкіх партый, якія дзейнічалі ў Заходняй Беларусі (Беларуская хрысціянская дэмакратыя і Беларускі сялянскі саюз). У кіраўніцтва БСС уваходзілі Я. Геніюш, Я. Ермачэнка, В. Лаўскі, А. Клімовіч, Я. Сак. Арганізацыя падтрымлівала кантакты з ковенскай групай В. Ластоўскага і К. Душэўскага (фінансавалася В. Ластоўскім), мела значны ўплыў на старшыню Беларускай грамады ў Празе М. Вяршыніна, але знаходзілася ў апазіцыі

⁸ Ляхоўскі, У. Беларускія студэнцкія арганізацыі ў Чэхіі // Энцыклапедыя гісторыі Беларусі. Мінск, 2003. Т. 6, кн. 2. С. 340.

⁹ НАРБ. Ф. 459 (Асабісты фонд В.М. Русака). Воп. 1. Спр. 44 (Праатакол нарады сяброў БПС-Р у Чэхаславакіі, 1923 г.), арк. 2.

¹⁰ Ляхоўскі, У. Назв. сач. С. 340.

да Рады БНР на чале з П. Крэчэўскім. Значная частка сяброў БСС пасля заканчэння навучання вярнулася ў Заходнюю Беларусь, дзе прыняла актыўны ўдзел у дзейнасці віленскіх беларускіх нацыянальных арганізацый. БСС спыніў сваю дзейнасць у пачатку 1930-х гг.

Жыццё беларускай дыяспары значна актывізавалася ў канцы 1923 г., калі ў Прагу з Коўна на сталае жыхарства пераехала кіраўніцтва БНР (П. Крэчэўскі, В. Захарка, Л. Заяц, У. Пракулевіч). Па іх ініцыятыве была створана “Беларуская рада” ў Празе (1923–1941 гг.), якая павінна была стаць цэнтральнай арганізацыяй па аб’яднанню ўсёй беларускай дыяспары ў ЧСР¹¹. Рада разгарнула актыўную грамадска-палітычную дзейнасць, але не здолела аб’яднаць беларускую калонію ў Празе. У апазіцыі да Беларускай Рады знаходзіліся група беларускіх эсэраў на чале з Т. Грыбам, прыхільнікі БСС на чале з Я. Станкевічам, а таксама беларускія марксісты на чале з К. Бабровічам. Праўда, пэўная частка беларускіх студэнтаў (М. Каберац, В. Русак, В. Грышкевіч і інш.), якія прытрымліваліся левасацыялістычных поглядаў, увайшла ў склад Беларускай Рады.

Іншая спроба аб’яднання беларускай калоніі ў Празе мела месца ў жніўні 1924 г., калі была склікана беларуская студэнцкая канферэнцыя. На ёй было ўтворана Аб’яднанне беларускіх студэнцкіх арганізацый Заходняй Беларусі і эміграцыі (АБСА). АБСА з’яўлялася апазітычным арганізацыяй, якая імкнулася абараняць сацыяльныя і нацыянальныя правы беларускай студэнцкай і вучнёўскай моладзі. У чэрвені 1926 г. Аб’яднанне было прынятае ў склад Міжнароднай канфедэрацыі студэнтаў (С.І.Е.), дзе рэпрэзентавала беларускае студэнцтва. Акрамя беларускіх студэнцкіх арганізацый ЧСР, у склад АБСА ўваходзілі Беларускі студэнцкі саюз у Вільні, аб’яднанні беларускіх студэнтаў з Германіі, Бельгіі, Італіі і іншых краін. Дзякуючы намаганням прадстаўнікоў АБСА, міжнародная студэнцкая супольнасць была праінфармавана пра становішча беларускага студэнцтва як у эміграцыі, так і ў Заходняй Беларусі. Найбольш актыўны перыяд дзейнасці АБСА прыйшоўся на канец 1920-х гг., а таксама на 1930-я гг.

Падчас канферэнцыі па стварэнню АБСА (жнівень 1924 г.) група прасавецкі настроеных студэнтаў на чале з К. Бабровічам выказала нязгоду з пэўнымі пунктамі статуту будучай арганізацыі і пакінула пасяджэнне. Гэтыя студэнты восенню 1924 г. стварылі Саюз студэнтаў-грамадзянаў БССР, які праіснаваў да канца 1920-х гг. Яго сябры прынялі савецкае грамадзянства, а пасля заканчэння вучобы збіраліся ехаць на працу ў Савецкую Беларусь. У адпаведнасці з сакрэтнымі рашэннямі ЦК КП(б)Б Саюз студэнтаў-грама-

¹¹ НАРБ. Ф. 571 (Беларуская Рада ў Празе). Воп. 1. Спр. 2 (Дакументы аб дзейнасці Беларускай Рады ў Празе, 1923–1925 гг.), арк. 2–3.

дзян БССР атрымліваў фінансаванне праз дыпламатычнае прадстаўніцтва СССР у ЧСР. Улады БССР накіроўвалі яго на дзейнасць “па драбленню беларускай палітычнай апазіцыі”¹². У кіраўніцтва арганізацыі ўваходзілі М. Каўцэвіч, Я. Бабровіч, П. Цвяткоў, Г. Муха-Мухоўскі.

У пэўнай часткі беларускай калоніі ў Чэхаславакіі знаходзіла прызнае стаўленне ідэалогія “заходнерусізму”. Так, у 1925 г. было створана Таварыства студэнтаў маларусаў і беларусаў “Адзінства рускай культуры” (праіснавала да 1926 г.). У яго склад уваходзілі беларускія студэнты, якія былі зарэгістраваны пры рускіх эмігранцкіх арганізацыях. Дадзенае таварыства выступала супраць усіх плыняў украінскага і беларускага нацыянальна-вызваленчага руху.

У першай палове 1920-х гг. пераважная большасць прадстаўнікоў беларускай дыяспары ў Чэхаславакіі прытрымліваліся поглядаў, што толькі структуры БНР у стане ажыццявіць ідэю беларускай дзяржаўнасці. Так, колішні студэнт Карлава ўніверсітэта В. Жук-Грышкевіч прыгадваў наступнае: “Нацыянальна – апрача некалькіх камунізуючых і русафілаў – мы былі за БНР...”¹³. А беларускі паэт У. Жылка, актыўны ўдзельнік грамадска-палітычнага жыцця беларускай калоніі ў Чэхаславакіі ў першай палове 1920-х гг., звяртаючыся да А. Луцкевіча ў жніўні 1923 г. адзначаў: “Невядома яшчэ, хто здзейсніць ідэю незалежнасці – Менск ці Вільня?”¹⁴. Але крызіс палітычных структур БНР (Берлінская канферэнцыя і інш.), амністыя ўдзельнікам антысавецкіх нацыянальных фармаванняў у БССР, самароспуск БПС-Р, а галоўнае поспехі нацыянальна-культурнага будаўніцтва ў БССР (палітыка беларусізацыі, узбуйненне тэрыторыі) паўплывалі на ідэалагічную пераарыентацыю значнай часткі беларускай калоніі ў Чэхаславакіі. Сярод студэнцтва папулярнай стала думка аб вяртанні пасля вучобы ў Савецкую Беларусь, якая і ёсць сапраўдным “Беларускім домам”, галоўным цэнтрам па аб’яднанню ўсіх беларускіх зямель. Вынікам дадзенага працэсу стала ўтварэнне і паспяховае функцыянаванне прасавецкіх студэнцкіх арганізацый.

У другой палове 1920-х гг. назіралася паралельнае суіснаванне прасавецкіх арганізацый і тых аб’яднанняў (АБСА, Беларуская Рада, Беларускі сялянскі саюз ды інш.), якія не верылі ў беларускую савецкую дзяржаўнасць. Беларуская калонія была падзелена на дзве часткі, якія між сабой практычна не кантактавалі. Напрыканцы

¹² Ляхоўскі, У. Назв. сач. С. 341.

¹³ Жук-Грышкевіч, Р. Жыццё Вінцэнта Жук-Грышкевіча. Таронта, 1991. С. 44.

¹⁴ Лісты Ул. Жылкі да А. Луцкевіча / публікацыя, падрыхтоўка публікацыі і камментар А. Сідарэвіча // Шлях гадоў: Гісторыка-літаратурны зборнік. Мінск, 1994. С. 24.

1920-х гг. дзейнасць прасавецкіх арганізацый прыпынілася ў сувязі з ад'ездам большасці сяброў пасля заканчэння вучобы ў БССР і Заходнюю Беларусь.

У 1930-я гг. грамадска-палітычнае жыццё беларускай дыяспары не вызначалася такім дынамізмам і напружанасцю, як гэта назіралася ў 1920-я гг. Беларуская калонія значна зменшылася. На палітычнай арэне дамінавалі АБСА і Беларуская Рада. Беларусы засяродзіліся на ўдзеле ў міжнародным жыцці і правядзенні культурна-асветніцкай і навукова-даследчай дзейнасці ў межах Чэхаславакіі. У другой палове 1930-х гг. пэўная частка пражскіх беларусаў на чале з І. Ермачэнкам пачала схіляцца да думкі аднаўлення беларускай дзяржаўнасці з дапамогай нацысцкай Германіі. Але прагерманскія настроі падзялялі далёка не ўсе пражскія беларусы. Так, Т. Грыб, В. Русак на старонках часопіса “Іскры Скарыны” выступалі з рэзкай крытыкай таталітарных рэжымаў у СССР і Германіі.

Культурна-асветніцкая дзейнасць. Акадэмічныя дасягненні

Трэба сказаць, што менавіта ў культурна-асветніцкай справе беларусамі ў Чэхаславакіі былі дасягнуты найбольшыя поспехі. Т. Грыб у пачатку 1923 г. пісаў: “Перад намі цяпер стаіць зусім канкрэтная пытанне: накапленне культурных вартасцяў беларускага адраджэнскага руху. Свядомых сіл мала. А тое, што ёсць ваўком глядзіць адзін на аднаго, запутаўшыся ў розных палітычных супярэчнасцях. Няма культурнага цэнтру. Ні Менск, ні Вільня, ні Дзвінск, а па даўна Коўня, ня могуць ім быць пры сучасных абставінах. Застаецца Прага, дзе спрыяюць абставіны для творскай навуковай і літаратурнай працы. У Празе ёсць ужо каля сотні беларускага студэнцтва: ёсць такім чынам грунт для культурнай працы”¹⁵.

Цэнтрам, вакол якога канцэнтравалася культурнае жыццё беларускай калоніі ў першай палове 1920-х гг., з'яўлялася Беларуская грамада. Яна арганізоўвала лекцыі і чытанне рэфератаў па гісторыі і культуры Беларусі, святкаванне юбілеяў класікаў беларускай літаратуры (напрыклад, 40-х угодкаў з дня смерці В. Дуніна-Марцінкевіча), а таксама знамянальных падзей з гісторыі беларускага нацыянальнага руху. Таксама актыўнай асветніцкай дзейнасцю вызначалася Беларуская Рада ў Празе, пры якой быў створаны музычна-драматычны гурток (старшыня Л. Заяц). 18 лістапада 1924 г. у пражскім прадмесці Юзефава адбылася яго тэатральная прэміера. Была пас-

¹⁵ Архівы БНР. С. 1390.

таўлена п'еса Ф. Аляхновіча “Птушка шчасця”¹⁶. Акрамя таго Беларуска рада неаднаразова праводзіла беларускія кніжныя выставы.

Вялікая ўвага культурна-асветніцкай працы надавалася беларускімі студэнцкімі арганізацыямі. Так, пры Аб'яднанні беларускага паступовага студэнцтва дзейнічалі Таварыства беларускай школы ў Празе, суполка сацыялістычнай моладзі (рэвалюцыйна-народніцкага накірунку) “Вольная грамада” (старшыня Т. Грыб), а таксама марксісцкі гурток. З ініцыятывы Беларускага сялянскага саюза ў Празе ў пачатку 1923 г. паўстаў “Беларускі сакол”, мэтай якога з'яўлялася духоўнае і фізічнае выхаванне беларускай моладзі, прапаганда ідэй сакольства сярод навучэнцаў беларускіх гімназій у Заходняй Беларусі і Латвіі. Да таго ж беларускія студэнты былі аб'яднаныя ў суполкі па спецыяльнасцях (для ўзаемадапамогі і абмеркаванняў). Дзейнічалі суполкі “Гурток філосафаў і прыродаведаў”, гурток аграномаў “Папар”, “Беларуская медычная грамада” і “Секцыя тэхнікаў”¹⁷.

Традыцыйна, нягледзячы на ўсе палітычныя разыходжанні і непаразуменні, беларусы ўсёй грамадою святкавалі дзень абвяшчэння незалежнасці Беларусі (25.03.1918). Так, у 1924 г. для падрыхтоўкі святкавання быў створаны камітэт (старшыня У. Пракулевіч), у які ўвайшлі прадстаўнікі ўсіх беларускіх грамадскіх і студэнцкіх арганізацый¹⁸.

Актыўную культурна-асветніцкую дзейнасць праводзілі прасавецкі настроеныя беларускія студэнты, якія ўваходзілі ў таварыства “Грамада” і пражскую суполку літаратурнага аб'яднання “Маладняк”. Найбольш актыўны перыяд іх дзейнасці прыйшоўся на 1925–1927 гг. “Грамада” налічвала прыкладна 30 сяброў і праводзіла сваю працу “шляхам чытання рэфератаў на сацыяльныя, эканамічныя і іншыя тэмы й шляхам правядзення курсаў”¹⁹. Прысутныя знаёміліся з дасягненнямі культурнага будаўніцтва ў Заходняй Беларусі, становішчам беларускага насельніцтва ў Заходняй Беларусі, а таксама с тэарэтычнымі асновамі камуністычнай ідэалогіі.

Пражская суполка “Маладняка”, лідэрам якой быў У. Жылка, ладзіла ўрачыстыя акадэміі-канцэрты (напрыклад, святкаванне 20-х угодкаў літаратурнай дзейнасці Янкі Купалы і Якуба Коласа), а таксама вечары беларускай народнай песні. Да таго ж беларускімі

¹⁶ Ляхоўскі, У. Грамадска-культурная чыннасць беларускай дыяспары ў Чэхаславакіі ў 1921–1938 гг. // Грамадска-культурная чыннасць беларускай і расійскай эміграцыі ў Чэхаславакіі. 1921–1938 гг.: каталог. Мінск, 2002. С. 25.

¹⁷ З беларускага студэнцкага жыцця ў Празе наагул // Перавясла. 1923. № 1. С. 64.

¹⁸ Агульнае беларускае жыццё // Перавясла. 1924. № 2. С. 64.

¹⁹ Эміграцыя // Прамень. 1926. № 1. С. 30.

прасавецкімі студэнтамі быў адчынены Клуб-чытальня, дзе можна было знайсці беларускую прэсу. У большасці сваёй змест мерапрыемстваў, арганізаваных прасавецкімі таварыствамі, сапраўды спрыяў развіццю беларускай самасвядомасці. Беларускія студэнты прыхільна ставіліся да культурна-асветніцкіх пачыненняў “Маладняка” і “Грамады”.

Актыўная дзейнасць прасавецкіх арганізацый выклікала занепакоенасць іншых груп беларускай дыяспары (Беларускага сялянскага саюза ў Празе, прыхільнікаў эсэраўскага накірунку, якія раней уваходзілі ў АБПС, Беларускай Рады ў Празе). Колішнія ворагі, у першую чаргу Т. Грыб і Я. Станкевіч, знайшлі паразуменне і прыйшлі да высновы аб неабходнасці стварэння апалітычнай культурна-асветніцкай арганізацыі, якая б магла канкураваць з прасавецкімі арганізацыямі. Вынікам стала заснаванне ў маі 1925 г. Беларускага (Крывіцкага) культурнага таварыства імя Францыска Скарыны, якое ўзначаліў малады таленавіты гісторык М. Ільяшэвіч. На паседжаннях таварыства чыталіся даклады і рэфераты, адбываліся дыскусіі. У 1926 г. Беларускае (Крывіцкае) культурнае таварыства імя Францыска Скарыны было зарэгістравана пры АБСА як культурная ўстанова, якая аб’ядноўвае беларускую моладзь з рознымі палітычнымі поглядамі. Найбольш прадуктыўны перыяд дзейнасці дадзенай арганізацыі прыйшоўся на першую палову 1930-х гг.

Палітычная неаднароднасць у асяроддзі беларускай дыяспары ў Чэхаславакіі паўплывала на характар выдавецкай дзейнасці. Амаль што кожная арганізацыя мела свой друкаваны орган. Але з-за пастаянных праблем з фінансаваннем многія часопісы выходзілі нерэгулярна.

Я. Станкевіч быў ініцыятарам выдання часопіса “Беларускі студэнт”, сем нумароў якога выйшла ў 1923 г. Часопіс меў кансерватыўна-каталіцкі, антыпольскі і антысавецкі характар. На старонках “Беларускага студэнта” былі прадстаўлены навукова-папулярныя артыкулы па беларусістыцы, праявілі творы маладых аўтараў, змешчана хроніка беларускага жыцця ў Чэхаславакіі, а таксама інфармацыя пра становішча ў Заходняй Беларусі і БССР.

Студэнты, якія ўваходзілі ў АБПС, выдавалі “Перавясла”. Усяго свет пабачыла 2 нумары часопіса (у канцы 1923 г. і ў пачатку 1924 г.). Часопіс быў створаны па ініцыятыве У. Жылкі, І. Дварчаніна і Т. Грыба, якія і прынялі самы актыўны ўдзел у яго выданні. “Перавясла” стаў пляцоўкай для выказвання інтарэсаў левасачыяльнай моладзі. Выдаўцы “Перавясла” стаялі на пазіцыі, што “беларускі нацыянальны рух ёсць разам з тым і класавы рух, рух беларускіх сялян і работнікаў”²⁰.

²⁰ Ад рэдакцыі // Перавясла. 1924. № 2. С. 2.

Па ініцыятыве Т. Грыба ў 1920-я гг. у Празе выдаваўся “Бюлетэнь Загранічнай групы беларускай партыі сацыялістаў-рэвалюцыянераў”. Гэты часопіс рэпрэзентаваў пазіцыю Замежнага бюро БПС-Р.

Намаганьнямі П. Крэчэўскага ў студзені 1926 г. быў надрукаваны “Бюлетэнь Рады Беларускай Народнай Рэспублікі”, у якім даказвалася нелегітымнасьць Берлінскай канфэрэнцыі 1925 г. і дэкларавалася права Рады БНР на чале з П. Крэчэўскім прадстаўляць “цэлую этнаграфічную Беларусь”²¹. Пад яго ж рэдакцыяй у 1926 г. у свет выйшаў зборнік беларускай гісторыі, культуры і эканомікі “Замежная Беларусь”.

У 1926–1927 гг. былі выдадзены тры нумары часопіса “Прамень”. Гэтае выданне выходзіла па ініцыятыве прасавецкі настроеных беларускіх студэнтаў. Рэдактарам “Праменя” з’яўляўся У. Жылка. Першы нумар часопіса быў прысвечаны беларускай палітычнай эміграцыі, другі – праблемам сучаснай чэшскай культуры, трэці – палітыка-эканамічным праблемам.

Сябры Беларускага (Крывіцкага) культурнага таварыства імя Францыска Скарыны выдавалі часопіс “Іскры Скарыны”, які ў адпаведнасьці з планамі рэдакцыі павінен быў стаць часопісам “беларускага маладога думачага жыцця”²². Выйшла пяць нумароў (тры – у 1931 г., два – у 1933 г.). Часопіс крытычна аналізаваў палітычную сістэму СССР і нацыянальную палітыку большавікоў. Акрамя гэтага, у “Ісках Скарыны” асвятлялася жыццё беларускай дыяспары ў ЧСР. Падрыхтоўкай і выданнем часопіса займаліся Ф. Грышкевіч, Т. Грыб, В. Русак.

Апошнім беларускім перыядычным органам, які выходзіў у Чэхаславакіі быў “Бюлетэнь Аб’яднаньня беларускіх студэнцкіх арганізацый”. На працягу 1931–1933 гг. было выдадзена пяць нумароў часопіса. У “Бюлетэні” друкаваліся матэрыялы з жыцця АБСА, а таксама крытычныя артыкулы адносна сталінскай палітыкі ў СССР.

У Чэхаславакіі канцэнтравалася не толькі палітычнае жыццё дыяспары. Тут праводзілася агромністая навукова-даследчыцкая праца, прычым у адмыслова створаных інстытуцыях.

У лістападзе 1927 г. пры Украінскім сацыялагічным інстытуце ў Празе быў створаны Беларускі навуковы кабінет (БНК), які ўзначаліў Т. Грыб. БНК займаўся збіраннем і сістэматызацыяй матэрыялаў па гісторыі, літаратуры, мастацтву, географіі, эканоміцы Беларусі, а таксама вяліся навуковыя даследаванні. Супрацоўнікамі БНК быў падрыхтаваны да выдання зборнік “Запіскі Беларускага навуковага кабінета”, у які ўвайшлі артыкулы Т. Грыба, М. Чарнецкага, І. Сла-

²¹ Дакумэнт // Бюлетэнь Рады Беларускай Народнай Рэспублікі. 1926. № 1. С. 3.

²² Ад рэдакцыі // Іскры Скарыны. 1931. № 1. С. 1.

неўскага, М. Ільяшэвіча, С. Бусла, прысвечаныя пытанням гісторыі, сацыялогіі, антрапалогіі і эканомікі Беларусі²³. З-за адсутнасці грошай гэты зборнік не быў надрукаваны. Па той самай прычыне БНК у 1930 г. спыніў сваю дзейнасць, а яго навуковыя і архіўныя матэрыялы былі перададзены ў фонды Славянскай бібліятэкі і Беларускага заграначнага архіва (БЗА) ў Празе.

БЗА працягнуў рабіць працу, якую распачаў БНК. Архіў быў створаны па ініцыятыве М. Вяршыніна ў 1928 г. і афіцыйна падпарадкаўся МЗС Чэхаславакіі, з фондаў якога і фінансаваўся. Галоўнай мэтай БЗА з’яўлялася збіранне і захаванне матэрыялаў па гісторыі беларускага нацыянальна-вызваленчага руху. Архіў меў чатыры аддзелы: дакументаў, перыядычных выданняў, беларускай бібліяграфіі і бібліятэку беларусазнаўства. Пасля смерці М. Вяршыніна ў 1934 г. пасаду дырэктара БЗА заняў Т. Грыб, які значна актывізаваў яго дзейнасць. У БЗА захоўваліся матэрыялы Рады БНР, дыпламатычных місій БНР, архівы беларускіх замежных арганізацый, партый, успаміны, біяграфіі, перапіска беларускіх дзеячаў, беларускія часопісы і газеты 1920–1930-х гг., гістарычная бібліяграфія і картатэка па ўсіх пытаннях беларусазнаўства, беларускія выданні пра Беларусь на іншых мовах.

Беларусы ў Чэхаславакіі вызначыліся таксама на акадэмічнай глебе. Нягледзячы на тое, што большасць беларускіх студэнтаў асвойвала тэхнічныя і медыцынскія спецыяльнасці, найбольшыя поспехі былі дасягнуты прадстаўнікамі гуманітарных спецыяльнасцяў. Доктарскія і магістэрскія працы беларускіх студэнтаў, напісаныя і абароненыя падчас навучання ў Карлавым універсітэце, можна лічыць сапраўдным унёскам у развіццё беларусістыкі. Гэта тычыцца навуковых даследаванняў Я. Станкевіча “Беларускія мусульмане і беларуская літаратура арабскім пісьмом” (1926), Т. Грыба “Праблемы фармавання народа і нацыі” (1928), І. Дварчаніна “Францыск Скарына як культурны дзеяч і гуманіст” (1925), М. Ільяшэвіча “Культурна-геаграфічны характар Беларусі” (1928), І. Сланеўскага пра дачыненні Вялікага Княства Літоўскага з Чэхіяй у XV–XVI стст., М. Чарнецкага “Польска-маскоўская вайна ў 1632–1634 гг.” Я. Станкевіч і М. Ільяшэвіч актыўна супрацоўнічалі з чэшскімі навуковымі і энцыклапедычнымі выданнямі, змяшчалі там артыкулы па беларускай праблематыцы. У 1930 г. на чэшскай мове выйшла кніга М. Ільяшэвіча “Беларусь і беларусы”²⁴. Т. Грыб пэўны час узнача-

²³ Ляхоўскі, У. Чэхія і беларускі вызвольны рух у першай трэці XX ст. // *Białoruś w XX stolecu. W kręgu kultury i polityki* / pod red. D. Michaluk. Toruń, 2007. S. 516–517.

²⁴ Там жа. S. 516.

льваў кафедру беларусазнаўства, якая дзейнічала пры Украінскім вышэйшым педагагічным інстытуце імя М. Драгаманава.

У заключэнне трэба адзначыць, што ў адрозненні, напрыклад, ад Францыі ці Злучаных Штатаў Амерыкі, дзе была сканцэнтравана беларуская працоўная эміграцыя, Чэхаславакія з'яўлялася інтэлектуальным асяродкам дыяспары, дзе віравала палітычнае жыццё, сутыкаліся розныя палітычныя ідэалогіі, ствараліся значныя культурныя каштоўнасці.

Імклівыя нацыястваральныя працэсы пачатку 1920-х гг. выявілі праблему недахопу кадраў беларускай інтэлігенцыі, неабходнасць у якіх была бясспрэчнай як у Заходняй, так і ў Савецкай Беларусі. Канструяванне нацыянальнай эліты было вельмі актуальным, патрабавала неадкладнага вырашэння. Практычная немагчымасць паступлення ў універсітэты Польшчы, а таксама пэўныя абмежаванні ў доступу да вышэйшай асветы ў БССР, значна запавольвалі працэс стварэння ўласнай эліты. Чэхаславакія з яе магчымасцямі атрымаць вышэйшую адукацыю спрыяла вырашэнню гэтай праблемы.

Лідэры розных плыняў беларускага нацыянальнага руху былі зацікаўлены ў пашырэнні ўплываў на беларускую студэнцкую моладзь Чэхаславакіі, бачылі іх спадкаемцамі і прадаўжальнікамі распачатых спраў, разумелі патэнцыял еўрапейскай адукацыі і карысць прымянення яе на Бацькаўшчыне.

Неабходна ўлічваць, што беларускі нацыянальны рух таго часу не быў аднародны, існавалі розныя групы, кожная з якіх змагалася за ўплывы на беларускую грамаду ў Чэхаславакіі. Апроч таго “буржуазна-нацыяналістычныя” арыентацыі беларускай дыяспары выклікалі вялікую перасцярогу і заклапочанасць у кіраўніцтва БССР, вынікам чаго стала правядзенне палітыкі па “драбленню” дыяспары і “вярбоўка беларускай студэнцкай масы ў сваю арбіту ўплыву”. Сутыкненне “БНР versus БССР” мела вызначальны ўплыў на грамадска-палітычнае жыццё і ідэалагічную арыентацыю беларускай дыяспары ў Чэхаславакіі ў 1920-х гг.

Ва ўяўленнях беларусаў Чэхаславакія з'яўлялася толькі часовым месцам знаходжання. Абсалютная большасць пасля атрымання вышэйшай адукацыі вярталася на Радзіму. Тыя ж, хто заставаўся, сачылі за падзеямі на Бацькаўшчыне і не гублялі надзеі на вяртанне (праўда, звязвалі сваё вяртанне са зменай улады).

Беларуская калонія ЧСР была хутчэй заангажаваная ў беларускую рэчаіснасць, чым у чэшскую. Дзякуючы ліберальным умовам, якія стварылі чэхаславацкія ўлады, беларусы, так бы мовіць, штучна стварылі сваю ўласную рэальнасць з наяўнасцю розных суполак і арганізацый, якія адпавядалі тым, што існавалі на Бацькаўшчыне. Асабліва гэта датычыцца перыяду 1920-х гг. У 1930-я гг. вектар

трохі змяніўся. Беларуская калонія ўжо хутчэй канструявала сабе ідэальна-ўяўны вобраз Радзімы. І гэта дапамагала супрацьстаяць працэсу натуралізацыі і спрыяла захаванню ўласнай нацыянальнай ідэнтычнасці.

Калі перыяд 1921–1927 гг. у жыцці беларускай дыяспары ў Чэхаславакіі можна ахарактарызаваць як “час супрацьстаяння і барацьбы”, то для 1927–1938 гг. больш падыходзіць азначэнне – “перыяд прымірэння і засяроджвання на стваральнай працы”. Менавіта ў канцы 1920-х гг. былі створаныя навукова-даследчыя інстытуцыі (Беларускі навуковы кабінет і Беларускі загранічны архіў у Празе) па ўсебаковым даследаванні Беларусі.

Беларуская дыяспара ў Чэхаславакіі ў пэўным сэнсе прэзентавала беларускія інтарэсы за мяжой. Адназначна пазітыўным нам бачыцца ўдзел Аб’яднання беларускіх студэнцкіх арганізацый (цэнтральны орган беларускага студэнцтва Заходняй Беларусі і эміграцыі) у міжнародным студэнцкім руху, што спрыяла падняццю прэстыжу беларускага студэнцтва ў свеце.

Важную справу рабіла Беларуская Рада ў Празе, інфармуючы міжнародныя арганізацыі (Ліга Нацый і інш.) і еўрапейскія краіны аб становішчы беларускай меншасці ў Польшчы, а таксама аб сітуацыі ў БССР (знішчэнне беларускай інтэлігенцыі ў 1930-я гг., гвалтоўная калектывізацыя і інш.). Беларусы прадуктыўна супрацоўнічалі (напрыклад, дзейнасць Сацыялістычнай лігі Новага Усходу) з прадстаўнікамі ўкраінскай, расійскай, армянскай і інш. дыяспар у Чэхаславакіі. Да таго ж беларуская дыяспара мела сталыя кантакты з чэхаславацкімі ўладамі, а таксама праводзіла вялікую працу па азнаямленню чэшскага грамадства з гісторыяй і традыцыямі беларускага народу.

Чэхаславацкія беларусы зрабілі вялікі ўнёсак у развіццё нацыянальнай культуры. У гэтай краіне навучаліся, рабілі першыя крокі, прафесійна загартоўваліся і самааддана працавалі вядомыя палітычныя, культурныя і грамадскія дзеячы Беларусі: М. Абрамчык, Я. Бабровіч, Т. Грыб, І. Дварчанін, В. Жук-Грышкевіч, У. Жылка, М. Ільшэвіч, А. Клімовіч, Л. Краскоўская, Л. Рыдлеўскі, І. Слапеўскі, Я. Станкевіч, М. Чарнецкі ды інш.

Научное издание

БЕЛАРУСЬ В ЕВРОПЕЙСКОМ КОНТЕКСТЕ:
АКТУАЛЬНЫЕ ДИСКУССИИ О НАЦИОСТРОИТЕЛЬСТВЕ

Сборник научных трудов

Редакторы: *О. Шпарага, А. Смоленчук*

Ответственный за выпуск *Л. Малевич*

Корректор *М. Тэйлик*

Технический редактор *О. Малевич*

Дизайн обложки *С. Жданович*

Издательство

Европейского гуманитарного университета

г. Вильнюс, Литва

www.ehu.lt

e-mail: publish@ehu.lt